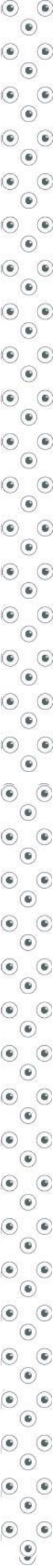

Eindverslag en zelfevaluatie

Pageturner Online

Over online interactie met lager opgeleide ouders

Dit project is bekostigd met een subsidie van het programma Tel mee met Taal van de ministeries OCW, BZK, SZW en VWS. Tel mee met Taal investeert jaarlijks in projecten en activiteiten om laaggeletterdheid te helpen voorkomen en verminderen.

Stichting Vinci - 2023

- Linda van de Veerdonk
- Marloes Antens
- Arjen Scholten

Inhoudsopgave

.....	3
1 Inleiding	4
2 Pageturner in het kort	5
3 Lage SES en digitale geletterdheid	5
4 PT-online, eerste prototype: digitale geletterdheid als voorwaarde voor deelname	6
4.1 Instructie	7
4.2 Gemak	7
5 Pilot 1: Dordrecht	8
6 PT-online, tweede prototype: online interactie en het verkleinen van de psychologische afstand	9
6.1 Het verkleinen van de afstand en het belang van relatie	9
6.2 Het belang van de relatie in online contact	11
6.3 De werkwijze: online, fysiek en inchecken	12
7 Pilot 2	13
7.1 Momenten en vormen van evaluatie	13
7.2 De opbrengsten	14
8 Conclusies	16

1 Inleiding

De coronapandemie heeft een dramatische invloed gehad op het onderwijs. Tijdens lockdowns sloten scholen hun deuren en moesten leerkrachten online communiceren met hun leerlingen. De gevolgen daarvan zijn bekend: wereldwijd daalden de onderwijsprestaties en de verschillen tussen groepen leerlingen namen toe. Kinderen uit lager opgeleide gezinnen ondervonden de meeste hinder, bijvoorbeeld omdat hun ouders ze minder goed konden begeleiden bij het thuisonderwijs.

Ouders mochten de scholen nog veel langduriger niet in. Ook dat had gevolgen. Bijvoorbeeld voor de uitvoering van educatieve ouderprogramma's. Eén zo'n programma is Pageturner, ontwikkeld door Stichting Vinci. Dat programma probeert lager opgeleide ouders van peuters en kleuters aan te zetten tot voorlezen. Daarbij wordt gebruik gemaakt van digitale prentenboeken, die kunnen worden afgespeeld op tablets en telefoons. Pageturner duurt dertien weken. In die periode zijn er zes bijeenkomsten, waar ouders elkaar onder begeleiding van een trainer ontmoeten. De coronabeperkingen maakten de uitvoering van die bijeenkomsten voor een groot deel onmogelijk. Ook hier schakelden de trainers noodgedwongen over op virtuele ontmoetingen, via platforms als ZOOM of Teams.

Aanleiding voor Vinci om dieper in de problematiek te duiken. Want als online-onderwijs aan scholieren al een uitdaging is, hoe communiceer je dan met ouders uit de doelgroep, vaak met beperkte taal- en digitale vaardigheden?

We gebruikten deze TMMT-subsidie om die vraag te onderzoeken. Daarbij werkten we samen met experts en wetenschappers, onder andere afkomstig van de UvA. Met hen keken we naar de voorwaarden voor effectieve online-interactie, met lager opgeleide ouders. We pasten die voorwaarden ook toe. We ontwikkelden een online-versie van Pageturner, die we uitprobeerden bij verschillende oudergroepen.

Zo ontdekten we een aantal principes voor virtuele contacten met de doelgroep, die de interactie kunnen ondersteunen of vergemakkelijken. We beschrijven die in dit verslag, in de hoop dat andere programmamakers of leerkrachten daar wat aan hebben.

Onze belangrijkste conclusie geven we alvast prijs: een fysieke ouderbijeenkomst heeft altijd de voorkeur! Toch hebben virtuele bijeenkomsten hebben ook voordelen. Ze zijn bijvoorbeeld niet plaatsgebonden. In sommige omstandigheden is dat een uitkomst, bijvoorbeeld in gebieden waar ouders op grote afstand van elkaar wonen.

2 Pageturner in het kort

Als het gaat om hun onderwijskansen zijn kinderen van lager opgeleide ouders in het nadeel. Hun ouders praten minder met ze, hun taalaanbod is minder 'rijk' en gevarieerd en ze lezen minder voor. Dat verklaart voor een belangrijk deel de taalachterstanden die deze groep kinderen al op jonge leeftijd oplopen. Educatieve ouderprogramma's proberen ouders te stimuleren om hun taalaanbod te versterken. Een belangrijke ingang daarvoor is voorlezen. Dat kan een forse bijdrage leveren aan de taalontwikkeling van kinderen, mits dat regelmatig gebeurt.

Over het algemeen hebben ouderprogramma's weinig effect. Dat komt onder meer omdat de doelgroep weinig affiniteit heeft met lezen, daaraan geen plezier beleeft of zelf laaggeletterd is. Pageturner probeert die belemmering te omzeilen door gebruik te maken van digitale prentenboeken. Die vragen vrijwel geen vaardigheden van ouders, terwijl de opbrengsten vergelijkbaar zijn met die van papieren boeken. Tijdens de ouderbijeenkomsten van het programma wordt daarom vrijwel geen aandacht besteed aan het aanleren van vaardigheden. In plaats daarvan wordt gestuurd op gewoontevorming van ouders en kinderen: zij nemen voorlezen op in hun dagelijkse routine. Om dat te bewerkstelligen wordt gebruik gemaakt van gedragswetenschappelijke principes. Ouders bepalen hun eigen leesdoelen (het aantal te lezen boeken per week) en krijgen feedback op hun leesgedrag (het aantal daadwerkelijk gelezen boeken). Pageturner is meerdere keren geëvalueerd, steeds met veelbelovende uitkomsten.

3 Lage SES en digitale geletterdheid

We dachten na over de omzetting van het Pageturner-programma naar een virtuele variant. In dit verslag beperken we ons tot de ouderbijeenkomsten van het programma (ook aan de inhoud van PT is gesleuteld, maar dat levert geen inzichten op die bruikbaar zijn voor anderen). Die ouderbijeenkomsten – het zijn er zes – vinden plaats op scholen en voorscholen, vaak in de lerarenkamer of een ouderlokaal. Ze zijn bedoeld om ouders vertrouwd te maken met het gebruik van digitale prentenboeken, maar vooral om ze te stimuleren die te gaan gebruiken. De gesprekken die ouders voeren – onderling, of met de trainer – gaan grotendeels over de leesdoelen die zijn afgesproken. Is het ze gelukt die te bereiken? Wat waren de belemmeringen? Hoe is het die andere ouder wel gelukt? De begeleiders van de bijeenkomsten geven zo min mogelijk instructie. In plaats daarvan sturen ze de uitwisseling tussen de deelnemers en hopen ze te bereiken dat ouders actief deelnemen aan gesprekken. In het gunstigste geval slaagt de trainer erin alle deelnemers te betrekken en ontstaat er in de groep een positieve ambiance. Dat is geen gemakkelijke opdracht (denk alleen al aan de taalproblematiek van een deel van de doelgroep). Een virtuele bijeenkomst werpt een extra belemmering op, omdat van deelnemers een zekere *digitale* geletterdheid wordt verwacht. Dat is van belang, gezien de doelgroep van Pageturner.

Het CPB zegt daarover het volgende:

'Er is een forse groep Nederlanders tussen de 16 en 65 jaar die niet over basisvaardigheden op digitaal gebied beschikken. Deze groep, ruim twintig procent van de beroepsgeschikte bevolking, is kwetsbaar in een steeds verder digitaliserende maatschappij. Mensen met (zeer) lage digitale vaardigheden zijn vaak ook laaggeletterd. Hiermee hangt samen dat deze groep relatief vaak laagopgeleid is en ook relatief vaak 'eerste generatie migrant' (CPB, aanzienlijk deel beroepsbevolking kampt met lage digitale vaardigheden, 2021. Te vinden op www.cpb.nl).

We mogen dus aannemen dat de digitale vaardigheden van veel PT-deelnemers niet toereikend zijn om te kunnen deelnemen aan een online bijeenkomst en dat ze die vaardigheden eerst moeten aanleren om te kunnen profiteren van het Pageturner programma. Veel wetenschappelijk onderzoek naar het aanleren van digitale vaardigheden is er echter niet. Opnieuw het CPB: *'Ook in de internationale wetenschappelijke literatuur is tot op heden vrijwel niets te vinden over het stimuleren van digitale geletterdheid'*. Het CPB schat daarnaast in dat die vaardigheden bij deze doelgroep lastig zijn aan te leren:

'Het is te verwachten dat het aanleren van digitale vaardigheden bij de doelgroep – de groep met lage digitale vaardigheden – niet eenvoudig zal zijn. Beschikbaar onderzoek over lees- en schrijfcursussen benoemt verschillende obstakels die waarschijnlijk ook bij computercursussen een rol spelen (zie Windisch (2015) voor een overzicht van de literatuur). Mensen met een lage geletterdheid hebben vaak negatieve ervaringen gehad op school, waardoor het volgen van een cursus een hoge drempel vormt. Schaamte kan hierbij ook een rol spelen, zeker bij jongeren van wie er verwacht wordt dat ze digitaal vaardig zijn. Daarnaast vergt het tijd, aandacht en doorzettingsvermogen om een cursus volledig en met succes te doorlopen. En voor de doelgroep zal dit niet altijd haalbaar zijn. Bij een laag inkomen of afhankelijkheid van een uitkering neemt de kans op financiële problemen toe, en is er relatief vaak ook sprake van een stapeling van gezondheidsproblemen en problemen in de persoonlijke levenssfeer (Panteia, 2018; SER, 2019). De hiermee gepaard gaande onrust en stress is niet bevorderlijk voor het aanleren van nieuwe vaardigheden. De specifieke digitale context leidt daarnaast tot extra uitdagingen'.

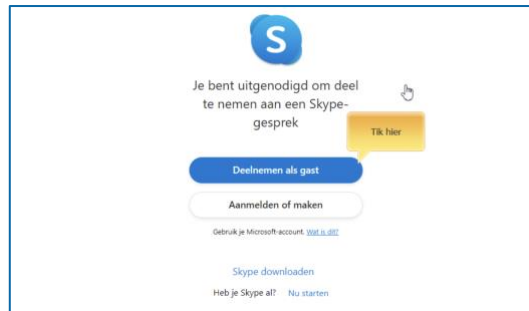
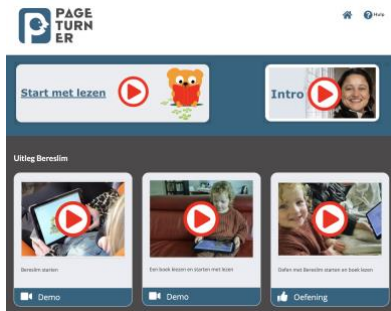
4 PT-online, eerste prototype: digitale geletterdheid als voorwaarde voor deelname

Om mee te kunnen doen aan online-bijeenkomsten, moeten deelnemers digitaal vaardig zijn. Een belangrijk deel van de Pageturner doelgroep is dat waarschijnlijk niet. Dat was het uitgangspunt voor de ontwikkeling van de eerste versie van Pageturner-online. De opdracht: ervoor zorgen dat ouders wél kunnen deelnemen. We kozen twee routes om dat doel te bereiken:

- Instructie: het aanleren van digitale vaardigheden
- Gemak: maak deelname zo simpel mogelijk, door belemmeringen weg te nemen

4.1 Instructie

Het CPB onderzoek bevestigt dat een deel van de PT-deelnemers niet alleen laaggeletterd is, maar ook digitaal beperkt. Dat maakt het dubbel zo moeilijk om ze toe te rusten voor deelname aan virtuele bijeenkomsten. Er zit niets anders op dan ze een aantal digitale vaardigheden aan te leren. Voor dat doel maakten we een training-*in de training* en bouwden we de website www.pageturneronline.nl, een platform waarop ouders basale digitale vaardigheden, nodig om te kunnen deelnemen, worden onderwezen.

In deze online-leeromgeving worden ouders voorbereid op hun deelname aan Pageturner, via korte introductiefilmpjes. Daarin krijgen ze voorlichting over de inrichting van Skype, het verloop van een virtuele bijeenkomst en de handelingen die ze daarbij moeten verrichten. Ouders die dat willen, kunnen op de website 'oefenen' voordat ze deelnemen aan de ouderbijeenkomsten.

4.2 Gemak

We probeerden deelname voor ouders zo makkelijk mogelijk te maken, door een aantal belemmeringen voor ze weg te nemen:

Platform

We kozen voor SKYPE, in de verwachting dat (een deel van) de doelgroep daarmee vertrouwd is. SKYPE is bovendien gratis en gebruiksvriendelijk.

Blended

We verwachtten dat een volledige online-cursus niet zou aansluiten bij de deelnemers. Dat zou ook onlogisch zijn: je kunt immers pas deelnemen aan een digitale training als je daarvoor de juiste vaardigheden hebt. We kozen daarom voor een blended variant, waarbij fysieke bijeenkomsten (2) worden afgewisseld met virtuele sessies. De fysieke sessies worden benut om ouders digitaal te instrueren en om bijvoorbeeld apps te installeren op devices van ouders. De online sessies zijn bedoeld om de leesdoelen van ouders te bespreken.

Aantal deelnemers.

Aan de reguliere variant van Pageturner doen 8 tot tien ouders mee. Aan de virtuele variant maximaal vijf.

Duur

we besloten de duur van de online-sessies te beperken tot maximaal 25 minuten.

5 Pilot 1: Dordrecht

Om het eerste prototype te testen, hebben we een van onze samenwerkingspartners uit de kinderopvang (SDK in Dordrecht) gevraagd mee te werken aan een pilot. De pilot vond plaats in de periode februari - juli 2022, onder leiding van een ervaren Pageturner-trainer. Die was in staat beide programma's – zowel de reguliere als de online variant- met elkaar te vergelijken.

Differentiatie en bereik

In haar proefschrift 'Effects of Family Literacy Programs, the role of implementatie quality' (2018) uit pedagoge en sociologe Sanneke de la Rie kritiek op bestaande ouderprogramma's. Die houden onvoldoende rekening met verschillen tussen ouders. Veel programmamakers kwalificeren de groep 'lager opgeleide ouders' ten onrechte als homogeen. Het effect daarvan is dat programma's niet goed aansluiten op de uiteenlopende niveaus van deelnemers. De la Rie pleit voor meer differentiatie, 'zowel bij het stellen van programmadoelen, als bij het gebruik van materialen, en tijdens de overdracht'.

Bij de ontwikkeling van Pageturner is rekening gehouden met dit vraagstuk. In de reguliere versie van het programma (dat wil zeggen: die met fysieke bijeenkomsten) gebeurt dat door in te zetten op één specifieke subgroep. Om de kans van slagen te vergroten wordt gezocht naar deelnemers met hetzelfde profiel: de groep ouders die in staat is om het PT-programma te volgen en het programmadoel te halen. Omdat het doel van PT ambitieus is – voorlezen van digitale boeken wordt een gewoonte – komt in de praktijk maar een klein deel van de groep lager opgeleide ouders in aanmerking. Om de ouderbijeenkomsten te kunnen volgen moeten deelnemers voldoende Nederlands spreken, gelegenheid hebben en gemotiveerd zijn om regelmatig en langdurig voor te lezen.

Voor de online-variant komt daar een extra dimensie bij:

- 1) In de werving moet je -naast de normale selectiecriteria (motivatie, beheersing taal, toegang tot een device)- óók selecteren op inschatting van digitale vaardigheden.
- 2) In een blended variant is het moeilijker om met taalproblemen om te gaan. Ouders kunnen elkaar tijdens een online bijeenkomst namelijk niet helpen. Ze moeten dus de Nederlandse taal voldoende beheersen om de bijeenkomsten zelfstandig te kunnen volgen.

Voor de pilot in Dordrecht had dat de volgende uitwerking. Vooraf maakte de trainer een inschatting van *potentiële* deelnemers aan het programma. Die zijn uitgenodigd voor deelname. Een zeer beperkt aantal ouders heeft inderdaad deelgenomen aan de uitvoering van de pilot.

Virtuele vluchtigheid

Voor wat het waard is: de deelnemers aan de pilot en de trainer zijn eensgezind – zij hebben een grote voorkeur voor fysieke bijeenkomsten. De trainer rapporteert dat ze tijdens online bijeenkomsten 'harder moet werken' om ouders te motiveren. Ouders ervaren die als 'vluchtig'. Eén ouder zegt: 'met het wegklikken van de meeting, is het contact verdwenen en ga je over tot de orde van de dag. Je mist daardoor het samen afronden en het napraten bij de kapstok'. De trainer moest ouders blijven herinneren aan de bijeenkomsten. Die 'vergeten' het programma snel, vooral als er meer tijd zit tussen samenkomsten. De suggestie van ouders: tussentijdse (individuele) 5-minuten contacten, via Skype, als stok achter de deur.

Toch ziet de trainer ook een voordeel van de virtuele-variant. Juist nu de ouders afkomstig waren van verschillende locaties en de spreiding groter, bood de online-versie uitkomst.

Anders dan verwacht, was de digitale vaardigheid van de Dordtse ouders geen grote beperking voor deelname. Omdat het gaat om heel kleine aantallen, kunnen we hier geen conclusies aan verbinden. Hoogstens is er de bevestiging van de bevindingen van de la Rie over de diversiteit van de groep lager opgeleide ouders, ook als het gaat om hun digitale vaardigheden.

Voor *deze groep ouders* lijkt de *techniek* niet de belangrijkste beperking is voor hun deelname aan online-programma's. Die beperking ligt eerder besloten in de *aard* van virtuele bijeenkomsten en de psychologische en sociale afstand die mensen daarbij ervaren.

6 PT-online, tweede prototype: online interactie en het verkleinen van de psychologische afstand

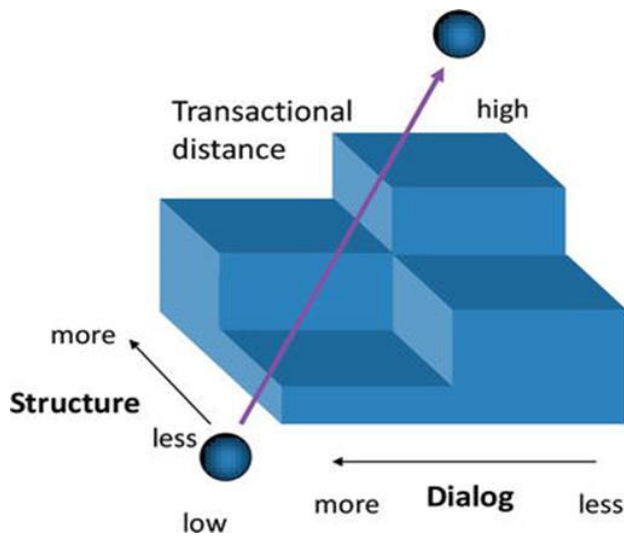
Bij de ontwikkeling van prototype 2 en de verbetering van het programma is samengewerkt met de VU uit Amsterdam. Samen keken we naar de *voorwaarden* voor effectieve interactie in een online omgeving. In het algemeen, maar ook specifiek voor de doelgroep van Pageturner. De VU bood ons daarvoor de wetenschappelijke onderbouwing en introduceerde de Theory of Transactional Distance (TTD).

6.1 Het verkleinen van de afstand en het belang van relatie

Online contact impliceert niet alleen een fysieke afstand in een relatie, het gebruik van technologie zorgt ook voor psychologische en sociale afstand. Wat is nu precies die gevoelde psychologische en sociale afstand tijdens online lessen? Al rond de introductie van de eerste thuiscomputers beschreef Moore in 1993 de term *Transactional Distance*: de afstand die je voelt bij het gebruiken van technologie in het maken van contact. Hij beschrijft hoe contact met elkaar in een fysieke ruimte een kleine transactionele afstand creëert, een afstand die uitleg en uitwisseling minimaal belemmert (lees: transactie als overdracht van informatie). Dit in tegenstelling tot het contact in een online omgeving (Teams, Skype), dat een grotere transactionele afstand kan creëren die vervolgens de kwaliteit van de uitwisseling of uitleg (de overdracht) vermindert.

De *Theory of Transactional Distance* (TTD) van Moore geeft ook direct inzicht in hoe we de afstand kunnen verkleinen. Eén oplossing lag volgens Moore in het personaliseren van het online contact. Laat bijvoorbeeld deelnemers hun verhaal vertellen, voorbeelden geven of (indien mogelijk) in subgroepjes aan de slag gaan. Hiermee geef je de ruimte aan hun identiteit (agency) en stimuleer je betrokkenheid en motivatie.

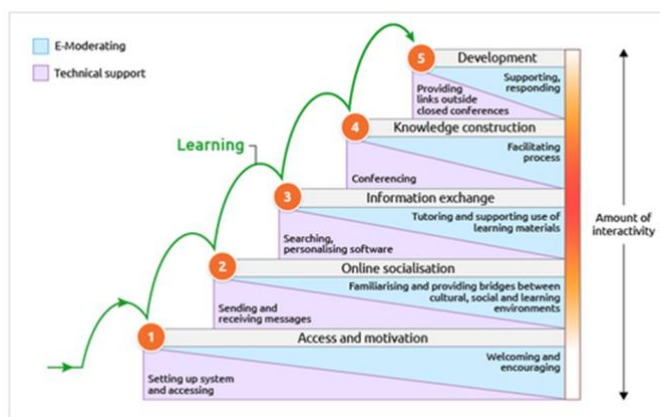
De tweede oplossing om de afstand te verkleinen is door het stimuleren van de dialoog (tussen trainer en groep én binnen de groep zelf). Denk bijvoorbeeld aan ruimte om te reageren op een uitleg (eventueel ondersteund met een vraag) of aan werken in subgroepjes. Door meer ruimte in te bouwen voor een dialoog, zet je een eerste stap in het bouwen van een relatie in het online contact.

Bron: Delgaty, L. (2019). Transactional Distance Theory: A Critical View of the Theoretical and Pedagogical Underpinnings of E-Learning. IntechOpen. doi: 10.5772/intechopen.81357

Het versterken van de relatie in het online contact maakt de opbrengst groter. Dat de relatie in het online contact belangrijk was, werd al in 1993 duidelijk gemaakt in de door Moore beschreven rol van dialoog bij online contact.

Het belang van relatie in het online contact is ook zichtbaar in de fasen van ontwikkeling bij online deelname zoals beschreven in het 5 stage model van Gilly Salmon.

Bron: <https://www.gillysalmon.com/five-stage-model.html> (geraadpleegd: 20 juni 2023)

Gilly Salmon beschrijft hoe een deelnemer van een online traject 5 fasen doorloopt: (1) toegang tot de omgeving, (2) kennismaking met de groep, (3) uitwisseling van informatie, (4) opbouwen van informatie en (5) zelfontplooiing. Waar de laatste 3 fasen gaan over verschillende niveaus van leren en ontwikkelen, draait het in de eerste 2 fasen om randvoorwaarden voor dat leren. Aandacht voor toegang en kennismaking maken het mogelijk om als deelnemer informatie op te nemen, te verwerken en zelfstandig aan de slag te gaan.

Het omgekeerde geldt ook: indien er geen of te weinig aandacht gegeven wordt aan toegang en kennismaking in het online contact, lukt het de deelnemers niet om een nieuwe stap te zetten of haken ze zelfs tijdens of na de sessie af. In andere woorden, bij online interactie gaat *relatie voor prestatie*.

Uit de bovenstaande theorieën zijn een aantal criteria of principes af te leiden die richting kunnen geven aan het ontwerpen van een online begeleidingstraject met aandacht voor online interactie. Deze bespreken we in de volgende paragraaf.

6.2 Het belang van de relatie in online contact

Zoals hierboven beschreven, maakt het versterken van de relatie in het online contact de opbrengst groter. Voor het tweede prototype was dit inzicht een belangrijk uitgangspunt.

In de train-de-trainer-training en in de handleiding (opzet en uitwerking van de bijeenkomsten), zijn instructies toegevoegd voor de trainers om online relatie op te bouwen met de deelnemende ouders;

- **Besteed elke sessie aandacht aan elkaar vóór er gestart wordt met de inhoud.**

Dit uitgangspunt is verwerkt in elke bijeenkomst. Zo is er bijvoorbeeld steeds een check-in bij aan de start toegevoegd, waarbij elke ouder de gelegenheid krijgt om aan te geven hoe het met hem of haar gaat (bijv. door een emoticon, kleur of plaatje te kiezen).

- **Geef een ouder de mogelijkheid om zelfstandig keuzes te maken.**

Hiermee versterk je de autonomie van de ouder en daarmee de motivatie en betrokkenheid aan de interventie. In de bijeenkomsten kwam dit al tot uiting in het bepalen van het eigen leesdoel en in het kiezen van het juiste moment en de juiste plaats om te lezen. In de online versie voegden we de keuze toe om wel of niet te reageren in een gesprek, op een manier die bij ze past. Dat betekent voor de ouders bijvoorbeeld de keuze tussen actief in gesprek gaan, een reactie geven in de chat of m.b.v. een (digitaal) duimpje, of helemaal niet reageren.

- **Geef een ouder de mogelijkheid om zichzelf te laten zien.**

Hiermee versterk je de betrokkenheid van de ouder aan de interventie. We stimuleren de trainers daarom bijvoorbeeld om te informeren naar de omgeving van de ouder of wat de ouder vlak voor de sessie heeft gedaan.

- **Geef een ouder de ruimte om te reageren.**

Ook hiermee versterk je de betrokkenheid van de ouder aan de interventie. In de online sessies betekent dit bijvoorbeeld dat je soms iets langer moet wachten op een reactie. We instrueerden de trainers om ouders de tijd te geven. Niet iedereen voelt zich comfortabel bij het idee om te praten 'tegen een scherm' en daarnaast kost het zoeken naar de juiste functies in een online programma ('waar zit het duimpje?') soms ook wat extra tijd.

- Stimuleer interactie tussen de ouders.

Dit kan door ouders te laten reageren op elkaars antwoorden of inbreng. Hiermee stimuleer je niet alleen betrokkenheid met de sessie. Door groepsvorming wordt ook de sociale cohesie gestimuleerd. Door de betrokkenheid en sociale cohesie versterken, verhoog je de opbrengst van de interventie via twee mechanismen.

6.3 De werkwijze: online, fysiek en inchecken

Met de opgedane ervaringen uit de eerste pilot en de kennisinbreng door de VU, is ook de opzet en vorm van de bijeenkomsten herzien.

We kozen ervoor om van de zes ouderbijeenkomsten er in elk geval twee fysiek en drie online plaats te laten vinden. Bij de vierde ouderbijeenkomst kan de trainer zelf de keuze maken tussen fysiek of online. Daarnaast vragen we de trainers om ergens in de tussenliggende weken (4, 5, 7, 8, 10 of 11) ten minste éénmaal een telefonisch incheckmoment te plannen met de ouders. Dit was een van de geleerde lessen uit de eerste pilot.

Schematisch ziet dat er als volgt uit:

ouderbijeenkomst	trajectweek	vorm
1	1	Fysieke bijeenkomst
2	2	Online bijeenkomst
3	3	Online bijeenkomst
	4	Optie: Telefonisch incheckmoment
	5	Optie: Telefonisch incheckmoment
4	6	Keuze: online of fysieke bijeenkomst
	7	Optie: Telefonisch incheckmoment
	8	Optie: Telefonisch incheckmoment
5	9	Online bijeenkomst
	10	Optie: Telefonisch incheckmoment
	11	Optie: Telefonisch incheckmoment
6	12	Fysieke bijeenkomst

In de eerste bijeenkomst worden de ouders geholpen om het platform digitaal werkend te krijgen op hun eigen device. Vandaar dat er gekozen is voor de fysieke vorm aan het begin van het traject. In de laatste bijeenkomst wordt er afgerond, geëvalueerd en worden er certificaten uitgereikt.

7 Pilot 2

Prototype 2 is -wederom in de vorm van een pilot- uitgeprobeerd en geëvalueerd bij meerdere oudergroepen. De pilot was opgedeeld in vier fases;

Fase 1: De werving van pilotlocaties

De looptijd was van december 2022 tot en met juni 2023. Deelname was gratis. Bovendien kregen de locaties een financiële vergoeding om tegemoet te komen aan hun personele inzet.

Drie locaties hebben deelgenomen;

- 2 scholen in de Randstad
- 1 bibliotheek buitenwijk Randstad

Fase 2: De training van de (interne) trainers

Van iedere locatie nam één (interne) medewerker deel aan de verbeterde train-de-trainer cursus. Naast het behandelen van de belangrijkste uitgangspunten en principes van het programma Pageturner, is deze train-de-trainer-training specifiek gericht op de didactiek van het trainen van ouders in een virtuele omgeving. We instrueerden de ouderbegeleiders om te gaan werken volgens het 5 stage model van Salmon en de Theory of Transactional Distance van Moore, over het verkleinen de sociale en psychologische afstand bij virtuele bijeenkomsten. Die principes zijn ook verwerkt in de handleiding voor de ouderbijeenkomsten zélf. Zo zijn er online werkvormen toegevoegd die het (onderlinge) contact zouden moeten versterken en die de interactie zouden moeten stimuleren en is er tijd ingeruimd om de relatie met ouders en groepsvorming te bewerkstelligen

Fase 3: De uitvoering van het hybride programma

De deelnemende locaties hebben het programma uitgevoerd in de periode van januari – juni 2023.

Fase 4: De evaluatie en de conclusies

Deze tweede pilot is op verschillende manieren, op verschillende momenten en op verschillende onderdelen geëvalueerd.

7.1 Momenten en vormen van evaluatie

Om een zo goed en zo compleet mogelijk beeld te krijgen van het verloop en de opbrengsten van de pilot, is er een evaluatieplan gemaakt dat bestaat uit de volgende onderdelen;

- Een telefonische tussenevaluatie met de trainers in week 6
- Een observatie van de vijfde bijeenkomst in week 9
- Een telefonische eindevaluatie met de trainers in week 12
- Een persoonlijke eindevaluatie met de ouders (door de trainers) in week 12

Op elk evaluatiemoment en in elke vorm, hebben we gekeken naar een vaste set onderdelen;

- **De kwaliteit van uitvoering**, waaronder het nauwgezet volgen van het programma, het stellen van leesdoelen, het volgen van en het anticiperen op het leesgedrag;
- **De kwaliteit van interactie**, gericht op het versterken van de relatie en het stimuleren van positief leesgedrag;
- **De ervaring van de deelnemers**, waaronder het positief aanpassen van het leesgedrag en het deelnemen in de groep;
- **Voorwaardelijke zaken**, waaronder de personele bezetting, de beschikbare ruimte, etc.

7.2 De opbrengsten

Het doel van deze pilot was om de herziene versie te toetsen in de praktijk en te leren van de ervaringen van de trainers en deelnemende ouders. Op deze manier hoopten we antwoorden te krijgen op de vraag: *Hoe ervaren ouders en trainers hun deelname aan de hybride versie van Pageturner-online?*

Hier volgen de belangrijkste bevindingen per onderdeel;

De kwaliteit van uitvoering

De trainers waren positief over de opzet van PT-online: training, handleiding en de beschrijving van de bijeenkomsten waren zo geschreven, dat de uitvoering niet moeilijk was. Ook de structuur van de cursus voldeed.

Dat betekent niet dat de *uitvoering* door de trainers op alle locaties voldoende was. We namen waar dat de 'implementatietrouw' (de mate waarin je trouw bent aan de afspraken uit de handleiding) van trainers varieerde. Dat had effect op de kwaliteit van de ouderbijeenkomsten. Goede voorbereidingen leidden tot soepelere en meer effectieve bijeenkomsten. De ervaren werkdruk van trainers – vaak belast met meerdere taken – speelt daarbij een rol.

Opvallend was de 'ruis' tijdens de uitvoering en de hoeveelheid tijd die verloren ging aan verstoringen en randzaken.

Alle trainers hebben de voorkeur voor de fysieke uitvoering van het programma. Zij ervoeren het persoonlijke contact met ouders tijdens de online bijeenkomsten -ondanks de aanpassingen- als wezenlijk anders. Het contact is makkelijker en frequenter bij fysieke bijeenkomsten waardoor het opbouwen van een band gemakkelijker is. Toch zagen zij ook voordelen van een online programma, bijvoorbeeld voor ouders die beperkt mobiel zijn of ver van elkaar vandaan wonen.

De kwaliteit van interactie

Een belangrijk aspect van het Pageturner-programma is de uitwisseling tussen ouders. Die wisselen onderling hun leeservaringen uit. Dat heeft een belangrijke functie: deelnemers stimuleren elkaar, geven feedback en hun relatie verdiept. De aanpassingen aan het programma – gebaseerd op de Theory of Transactional Distance - waren erop gericht om dat effect ook online te bereiken. Eén van de oplossingen uit *De Theory of Transactional Distance*, om de psychologische afstand in online bijeenkomsten te verkleinen, is het stimuleren van de dialoog tussen trainer en groep en de deelnemers onderling.

Dat lukte onvoldoende tijdens de geobserveerde bijeenkomsten. We namen voornamelijk eenzijdige interactie waar: tussen begeleider en ouder. De deelnemers deelden hun ervaringen met de trainer, maar niet onderling. We

typeren de interactie als 'oppervlakkig': vaak met een beperkt aantal beurtwisselingen, in de vorm van vraag – antwoord. Anders dan gehoopt namen we geen groepsgesprekken of diepgaande uitwisseling van ervaringen waar. De hierboven beschreven 'ruis' en de voortdurende onderbrekingen tijdens veel bijeenkomsten spelen hierbij ongetwijfeld een rol.

Uit de observaties bleek verder dat de verschillen in respons van de ouders varieerden. Er waren ouders die weinig tot geen inbreng hadden en er waren ouders die wat uitgebreider vertelden over hun ervaringen. De taal -en mogelijk de onzekerheid hierover- leek hier steeds een barrière te zijn. Ouders met een beperkte Nederlandse taalvaardigheid brachten over het algemeen minder in.

De ervaring van deelnemers

De digitale geletterdheid van deze groep ouders wisselde: de verschillen waren groot. De beperkte Nederlandse taalvaardigheid van sommige deelnemers vormde een extra belemmering bij het geven van technische instructies. In de gevallen waar deze instructies *online* nodig waren, was de fysieke afstand tussen de trainer en de ouder dan ook sterk voelbaar. De keuze om van de eerste bijeenkomst (waarin het werkend krijgen van Bereslim centraal straat) een fysieke te maken, bleek daarom een juiste (zie paragraaf 4)

De instructies en demo's op de speciaal ontwikkelde ouderwebsite (www.pageturneronline.nl) boden vooral ondersteuning bij het werkend krijgen van en inloggen op de Bereslim-omgeving.

De meeste ouders waren enthousiast over de cursus en de bijeenkomsten. en betrokken maar deden -zoals eerder beschreven- tijdens de online bijeenkomsten niet meer dan antwoord geven op de vragen. Ouders vertelden het moeilijk te vinden om online met elkaar in gesprek te raken. De fysieke bijeenkomsten voelden voor hen minder formeel aan dan de online bijeenkomsten. Een aanwijzing voor de 'psychische afstand' die vaak ervaren wordt bij virtuele bijeenkomsten. Alle ouders gaven dan ook aan een sterke voorkeur te hebben voor fysieke bijeenkomsten.

Op de vraag of ouders meer zijn gaan lezen door dit programma, antwoordden zij allemaal positief. Ouders gaven bovendien aan dat zij effect zien bij hun kind. Daarnaast vertelden deelnemers dat zij er zelf ook wat van opgestoken hadden.

Voorwaardelijke zaken, waaronder ruis

Niet te onderschatten- de 'ruis' die we waarnamen tijdens online bijeenkomsten, die voor hinderlijke onderbrekingen zorgt. Daardoor gaat veel tijd verloren, oplopend tot de helft van de duur van een meeting. Zo was storend omgevingsgeluid te horen (geluiden uit de thuis- dan wel schoolomgeving, zoals een tv die aanstaat en kinderen die aandacht vragen of langslopen) en was er voor de trainer ook lang niet altijd een rustige, afgesloten ruimte voorhanden (een pakketbezorger die binnenloopt). Hier zagen we hoe bepalend randvoorwaarden (rustige, stille ruimte) zijn voor het gunstig verloop van een bijeenkomst.

Daarnaast was er ook een paar keer sprake van onduidelijkheid over het moment en de vorm (is het nou fysiek of online vandaag?), waardoor er een deelnemer fysiek bij de trainer aanwezig was terwijl de anderen online waren en er een ouder nog onderweg was (en via de telefoon deelnam). Tijdens één observatie was er een ouder die de link om deel te nemen niet kon vinden. Daardoor duurde het lang voordat de bijeenkomst daadwerkelijk kon beginnen. Dit ging ten koste van de resterende tijd -en daardoor van de inhoud. Ook zagen we een ouder die regelmatig uit beeld verdween om thuis nog dingen te regelen.

Tijdens de pilots bleek 'ruis' een onverwachte factor van belang. Niet door ons voorzien, maar van grote invloed op het effect van ons programma.

8 Conclusies

Met deze subsidie onderzochten we de voorwaarden voor succesvolle online-bijeenkomsten voor lager opgeleide ouders. We deden dat aan de hand van het ouderprogramma Pageturner, dat we omvormden naar een hybride versie, waarbij fysieke en online bijeenkomsten elkaar afwisselen.

De timing van ons project had niet beroerder kunnen zijn. Op het moment dat we de subsidieaanvraag indienden, woedde Corona en schakelden scholen noodgedwongen over op online onderwijs voor hun leerlingen. Ook de communicatie met ouders veranderde ingrijpend omdat fysiek contact maar beperkt mogelijk was. Die situatie is gekanteld en daarmee is was de urgentie voor dit project weg.

Dat merkten we bij de moeizame werving van pilotlocaties. Die hadden op hun beurt moeite om ouders voor deelname te interesseren. Dat lijkt logisch. Eén trainer zei: 'Waarom online, als het ook fysiek kan'? Dat is meteen de belangrijkste conclusie die we trekken uit de evaluaties van de pilotuitvoeringen van Pageturner-online: ouders en trainers hebben een sterke voorkeur voor fysieke bijeenkomsten. We beschrijven hier een aantal bevindingen uit de evaluatie die tot die gevolgtrekking leiden:

Focus

Van Steensel deed onderzoek naar de succesfactoren van effectieve ouderprogramma's (van Steensel, et al, *kindprogramma's voor kinderen in achterstandssituaties*. Amsterdam: Stichting Lezen). Eén daarvan gaat over de complexiteit van programma's. De opzet en uitvoering van een programma moeten zo eenvoudig mogelijk zijn. Interventies die zich beperken tot één doel (focus) hebben een hogere slagingskans. De ontwikkeling van Pageturner-online is niet in lijn met deze principes. Niet alle ouders beschikken over de digitale vaardigheid om deel te nemen en moeten daarvoor worden toegerust. Dat gebeurt binnen het programma. Daarmee krijgt de interventie een dubbele doelstelling (gewoontevorming én digitale geletterdheid) en is de focus verdwenen. Maar ook de virtuele context zelf werpt nieuwe belemmeringen op (zie hieronder), die de uitvoering eerder compliceren dan vergemakkelijken.

Ruis groot, grip klein

We hebben een aantal online-sessies opgenomen en geobserveerd. Zo kregen we zicht op het daadwerkelijke verloop van de bijeenkomsten. Trainers slagen erin een positieve sfeer te bewerkstelligen. Opvallend was de 'ruis' tijdens de uitvoering en de hoeveelheid tijd die verloren ging aan verstoringen en randzaken. We constateerden haperende internetverbindingen, huilende kinderen, pakketbezorgers en niet-werkende links. Soms namen die verstoringen meer dan de helft van de cursustijd in beslag. Eén trainer vertelt 'minder grip op de uitvoering te hebben' door de chaotische omstandigheden.

Uitwisseling stukt

Een belangrijk aspect van het Pageturner-programma is de uitwisseling tussen ouders. Die wisselen onderling hun leeservaringen uit. Dat heeft een belangrijke functie: deelnemers stimuleren elkaar, geven feedback en hun relatie verdiept. De aanpassingen aan het programma – gebaseerd op de Theory of Transactional Distance - waren erop gericht om dat effect ook online te bereiken. Tijdens de pilotuitvoeringen gebeurde dat niet. Interactie vond plaats tussen trainer en ouder (vraag-antwoord), maar niet tussen deelnemers onderling. Mogelijke verklaringen daarvoor zijn: de deskundigheid van de trainers, de hierboven beschreven 'ruis' of de ervaren 'veiligheid' van de deelnemers.

Mogelijk is ook omvang van de cursus en de duur van de bijeenkomsten te beperkt om een hoger niveau van interactie te bereiken.

Implementatiekwaliteit

Het is de achilleshiel van vrijwel iedere onderwijsinterventie: de kwaliteit van de uitvoering. Tijdens de pilots viel dus de 'ruis' op en de invloed daarvan op het verloop van de interventie. Scholen hebben daar maar in beperkte mate invloed op. Dat pleit ze niet helemaal vrij: soms zagen we trainers die niet goed waren voorbereid (laptop vergeten) en zo onbedoeld bijdroegen aan de ruis. De omstandigheden waaronder trainer soms werken zijn niet altijd ideaal: te kleine, of luidruchtige werkplekken of chronisch tijdgebrek door te hoge werkdruk.

Digitale geletterdheid en psychologische afstand

Hierboven citeerden we uit onderzoek van de la Rie, over de heterogeniteit van de doelgroep (lage SES) en de noodzaak om rekening te houden met verschillen tussen ouders. Voor de pilots selecteerden de locaties een specifieke subgroep: ouders met voldoende digitale vaardigheden om deel te kunnen nemen aan het programma. Hoewel er ook binnen die groep verschillen waren, bleek die selectie geslaagd. Alle ouders waren in staat deel te nemen aan de online bijeenkomsten, sommigen van hen na het volgen van de online-training. Het lijkt erop dat voor *deze groep ouders de techniek* niet de belangrijkste beperking is voor hun deelname aan online-programma's. Die beperking ligt eerder besloten in de *aard* van virtuele bijeenkomsten en de psychologische en sociale afstand die mensen daarbij ervaren.